

crkva u svijetu

RASPRAVE I ČLANCI

IDEAL MIRA

Marin Srakić

»O miru se govori mnogo, svugdje i odavno, u mnogim prilikama i na mnogo načina, s različitim naglascima, pa bi se netko s pravom mogao pribojavati, da nije previše originalno upustiti se u temu koja je toliko istražena i o kojoj je teško nešto reći što do sada nije već rečeno i prerečeno... No pitanje mira i rata silno je važno i — naročito danas — aktualno; ono prijeti teškim teretom straha i s takvim bremenom iščekivanja milijunima i milijunima ljudi na svim stranama svijeta, da nikad ne može postati otrcano, ako mu se pristupi s onom ozbiljnošću koju takva pitanja zahtijevaju; ne retorski ili propagandistički, nego objektivno s nastojanjem da se iznese konkretno, kao što priliči predmetu koji je od životne važnosti za pojedine narode i za čovječanstvo, koje se ne zadovoljava lijepim riječima i hvalevrijednim osjećajima, nego... se traži jasnoća uma i snaga volje (iako, istina, moramo priznati da ni one, uvijek, nisu dovoljne da zaustave ratove i osiguraju mir: istina, uvijek nedovoljne, ali uvijek nenadomjestive).«¹

Ovaj prilog na temu »mira« nastavak je i donekle integralni dio studije *Od teorije »de bello iusto« do etike »de pace aedificanda«*, objavljene u Zborniku nadbiskupa-metropolite dr Frane Franića »U službi života«.² U spomenutoj studiji prevladavalo je razmišljanje o ratu, rekli bismo, negativni vid ovog pitanja, i zato je trebalo ići korak naprijed pa iznijeti što je Crkva i teoretski i praktično pridonijela da se uspostavi i sačuva mir, još više, koja je njezina zadaća u izgradnji mira. Kardinal Casaroli veli da se o miru mnogo govori. To je točno kad mislimo na cijelu Crkvu; no za našu Crkvu to se ipak ne bi moglo reći, jer je doista malo stručnih

¹ »L'Osservatore Romano«, od 20. studenog 1983, str. 1.

² Izdanje Crkva u suvremenom svijetu, Split 1987, str. 123—148.

teoloških članaka i priloga, reklo bi se javnih i glasnih razmišljanja o toj problematici; a ni naši biskupi se do sada nisu pridružili biskupskim konferencijama nekih naroda i država koje su to pitanje proanalizirale i dale vjernicima svoje pastirske upute u obliku dubokih i teološki utemeljenih dokumenata. Neka ovo bude prilog i poticaj da se tema rata i mira i u nas više proučava, o njoj više piše, naročito da se svi skupa odgajamo u minoljubivom duhu Kristova govora na gori i poziva, još više izazova: »Blago mirotvorcima!«.

U povijesti su postojale razne teorije o ratu kojima se htjelo opravdati postojanje nekih političkih, društvenih ili vjerskih vlasti, ali su postojale i razne teorije i zamisli mira koje su na svoj način htjele usavršiti i sačuvati oblik nekih svjetskih uređenja što su ih pojedinci ili skupine nametnuli. Boriti se protiv rata samo tako da se govori o ratu bilo bi apsurdno, jer se miran život međunarodne zajednice ne ostvaruje ponavljanjem stare teorije o (ne)dopuštenosti rata, nego nadasve pozitivnim odgojem osjećaja mira. Jasno, kratkim povijesnim pregledom raznih poimanja mira i njihovih ostvarenja nemamo namjere preporučiti ih našem pluralističkom svijetu, koliko god su im neki elementi vrlo privlačni. Zelimo prije svega istaknuti i osvjetliti tu trajnu čežnju za mirom, a i način kako se je kroz povijest sve do naših dana ostvarivao. U poglavlju o kršćansko-katoličkoj misli o miru samo ćemo kratko istaknuti karakteristična obilježja nauke o miru papā novijeg vremena, do Pavla VI. uključivo, te nauke Drugog vatikanskog koncila, budući da su oni u svojim dokumentima iznijeli ono bitno iz »kršćanskog ideala« mira. Nauku Pape Ivana Pavla II. i nekih biskupskih konferencija iznijet ćemo pred kraj u obliku završnog razmišljanja.

A. RAZNOVRNI POJMOVI MIRA U POVIJESTI

1. »Pax Romana«

Izraz »Pax Romana« — Rimski mir — rimskog je porijekla; upotrebljavali su ga i rimski pisci.³ On nije označavao samo puko izvanjsko uređenje, nego mnogo više, tj. izvanjski odnos rimskog carstva sa susjedima i s pokorenim narodima, te prilike i običaje; jednostavno rečeno, uključivao je i »ambijent« prikladan za bavljenje duhovnim djelatnostima.⁴ Iako je na temelju sačuvanih dokumenata teško dati potpunu sliku rimskog mira, držimo da je potrebno — u historijskom prikazu procesa ljudskog shvaćanja mira — reći nešto o tome kako su ga Rimljani stvarno postigli.⁵ Ispočetka je osvajanje susjednih zemalja za Rimljane bila ekonomska

³ Usp. Seneca, *De providentia*, Cap. IV, e. 14: »Omnes considera gentes in quibus Romana pax desinit...«. — Plinius Minor: »... immensa maiestas pacis Romanae«, navedeno prema R. Redslob, *Le problème de la Paix*, Paris 1954, str. 37.

⁴ Usp. Zampaglione, G., *L'idea della pace nel mondo antico*, Torino 1967, str. 196.

⁵ Nisu prvi Rimljani uspostavili takav mir, naime i prije njih su ga Grci sklapali pomoću međunarodnih saveza. Nekoliko stoljeća prije Krista uglavili su svete saveze (amphictyones), tj. stvarali su konfederacije među državama na području Grčke, a kasnije, za vrijeme Filipa Makedonskog i Aleksandra Velikog, i s državama Male Azije. Vidi J. Ellul, *Histoire des Institutions*, t. I, Paris 1955, str. 65 sl.

potreba, a poslije su granice carstva proširivali kao pravi osvajači, iako su neki autori pokušali zanijekati karakter agresije rimskim ratovima.⁶ Iz svjedočanstava rimskih pisaca i na temelju riječi vojskovođa rimskih protivnika koji su upali u ropstvo očito je da se radilo o pravim agresivnim ratovima koje bismo modernim rječnikom nazvali osvajačkim.⁷ U nekih pisaca širiti rimski mir isto znači što i širiti prevlast i gospodstvo Rima, a i povijest potvrđuje da su pod naletom Rimljana nestali mnogi narodi.

Istina, Rimljani nisu uvijek sve pokorene narode progonili i istrebljivali, nego su im znali ostaviti široko područje slobode, pa su tako sačuvali svoj narodni identitet i tradiciju. Ako su im možda ograničili i suzili slobodu, oni su im davali sigurnost — i političku, npr. od provale barbara, i ekonomsku, npr. povećavajući blagostanje pokorenih pokrajina. Rimljani su posebno sprečavali građanske ratove koji su katkada satirali cijele obitelji i pokrajine.

Pisani rimski dokumenti osobito ističu sigurnost i slobodu kao plodove pravog mira. Postojala su dva osnovna sredstva za učvršćenje i očuvanje mira: *rat* i *zakon*. Nije se svakim ratom to postizalo, nego samo onim koji je bio »bellum iustum«. U početku se zbilja radilo o pravednim ratovima, no poslije je nestalo te karakteristike pravednosti; od nje se jedino sačuvala »zakonita najava« rata.

Izuzetna značajka rimskog mira bila je *uzorna administracija* u skladu s ustavom i zakonima koji su zahtijevali jednak postupak prema svim građanima. Jedan ustav, jedan zakon, jedan car povezivali su brojne narode carstva kao u jednu obitelj. Upravo ta veza između zakona i mira izazivala je želju nekih modernih pisaca i pravnika da se slična, a oni bi rekli i ista rješenja, primijene i u današnje međunarodne odnose.⁸

Pokraj tog javnog svijeta, tj. svijeta prava i zakona, u rimskom (kao nekada u grčkom) podneblju, živio je drugi svijet, *svijet filozofa* koji je priželjkivao i »živio mir ne samo u njegovim izvanjskim prividnostima, nego i u nutrini duše, mir koji se sticao nutarnjim skladom kreposti. Taj mir — govorili su oni — u strogom smislu mogu posjedovati samo filozofi, i što ga čovjek više posjeduje to se više udaljuje, ide dalje od mira što ga vladari pravom i zakonom žele osigurati.«⁹

Doista, Rimljani su se okitili velikim uspjesima u upravljanju državom, no mir kakav su oni stvorili neprimjenjiv je na današnje prilike iz više razloga. Prisjetimo se najprije načina na koji su carstvo i mir stvarali. Tacit u svojoj knjizi *Agricola* stavlja u usta Kalgaci, pobjeđenom vojskovođi ove riječi: »Ubi (Romani) solitudinem faciunt, pacem appellant«.¹⁰ I sami rimski pisci tvrde da je taj mir bio uzrok propasti slavni umova,

⁶ Usp. A. D'Emilia, *Pace di Roma e di Gesù*, Roma 1959, str. 23.

⁷ Usp. G. Zampaglione, *nav. dj.*, str. 198.

⁸ Usp. E. Reves, *Anatomie de la paix*, Paris 1945—56, str. 89, 165. — A. D'Emilia, *nav. dj.*, *passim*. Stiče se dojam da je to djelo napisano kao kakva »apologija« rimskog mira.

⁹ I. Lana, *La pace nel mondo antico*, Bologna 1967, str. 142—143.

¹⁰ *Ondje*, str. 140.

zanemarivanju, ili kao što kažu, dekadenciji književnosti, znanosti i čovjeka općenito.¹¹ I za vrijeme tog mira plemićke obitelji vodile su prave ratove koji su završavali istrebljenjem mnogih.¹²

Savršeni ustav i pravedni zakon mnogo su doprinijeli stvaranju mira, ali bez nutarnje izgradnje čovjeka nemoguće je izgraditi postojani mir. Svjedoči to i rimski mir koji je i prije provale barbara u sebi strunuo i zbog svoje neprilagodivosti bio uzrok propasti rimskog carstva. On samo u nekim elementima može biti uzor, a još više poticaj, da se u naše doba pronađu pravi putovi u traženju rješenja za suvremene prilike.

2. »Pax Christiana«

Poslije propasti Zapadnog rimskog carstva, nakon provale barbara, Crkvi je pripalo prvo mjesto u međunarodnom životu Evrope. Nije ni čudo; naime, jedino je Crkva (biskupi, svećenici i monasi) — pravno uređena po uzoru na rimsko carstvo — bila sposobna nadomjestiti pravno uređenje nestalog rimskog carstva i tako sačuvati jedinstvo i mir Evrope kao baštinu Rimljana. Taj mir što ga je (Zapadna) Crkva čuvala i usavršavala svojim institucijama nazivaju (»Pax Christiana«). On imade neka svoja karakteristična obilježja.

Temeljni uvjet i kohezivna snaga kršćanskog mira srednjega vijeka bila je *jedinstvenost* koja se mnogovrsno očitovala: *jedina* evropsko-kršćanska kultura zajednička svima, i pridošlim narodima, uz koju je bio povezan: *jedan službeni latinski jezik*, *jedno kanonsko pravo* koje je odgovaralo *javnom pravu* jedinstvenom u cijelom Zapadnom rimskom carstvu, *jedna filozofija* i *jedinstvena teologija*, zatim *podložnost* prema caru i rimskom papi, te konačno, kao prvi elemenat, *jedinstvena-kršćanska vjera*.

Iako sam car Konstantin nije odmah prigrlio kršćansku vjeru, ipak — kao najbolji političar svih vremena, vele neki — prihvatio je kršćanstvo kao političku podlogu da se učuva red, spokoj i mir. Odsada su se protivnici kršćanske vjere smatrali i protivnicima samog carstva, i obratno. »Vjerski ratovi« protiv heretika (Albigenza i Valdenza) i protiv pogana (Saracena, Maura i Turaka) proglašavali su se i vodili i da se obrani kršćanska vjera i jedinstvo carstva.¹³ Kleru se preporučivalo da se moli i za politički i za nutarnji vjerski mir što ga može osigurati samo prava vjera. Da se obrani religiozni mir, trebalo je učvrstiti moć vladara i suzbiti hereze. Ta veza i splet stvari i interesa doveli su do združenja *klera i plemstva*, odnosno do tzv. »konstantinizama«, što se s drugog stajališta naziva i »politički augustinizam« — i u teoriji i u praksi — koji je u raznim oblicima postojao kroz petnaest stoljeća. Doktrinarne temelje dali su mu mnogi Oci (u prvom redu sv. Augustin), crkveni pisci i teolozi. U tim povijesnim prilikama iznikla je teorija »de bello iusto«, o ratu koji je bio (posljednje) sredstvo mira — nažalost katkada mira »carstva«, »vlasti« i »vojničkog« mira.¹⁴

¹¹ *Del Sublime*, XLIV, 6 — Plinius Maior, *Naturalis Historia*, II, c. 117 i XIV Praef.

¹² Usp. Seneca, *De ira*, II, c. 8, 2—3.

¹³ Usp. J. Comblin, *Théologie de la paix*, Paris 1961—63, t. II, str. 105.

¹⁴ *Ondje*, str. 16:

Uloga *cara* u čuvanju kršćanskog mira srednjeg vijeka bila je od silnog značenja. Euzebijije Cezarejski i Laktancije nazivali su npr. sve Konstantinove ratove »svetim ratovima«, i to u eshatološkom smislu, tj. bili su slika konačne Kristove pobjede.¹⁵ Car je bio simbol, čuvar i princip reda i mira; zato se, kad god se trebalo moliti za mir, molilo za cara.¹⁶ U liturgijskim molitvama iz tog vremena pojam rimskog carstva bio je povezan s pojmom kraljevstva Božjega,¹⁷ a carevi nisu bili samo čuvari mira nego i promicatelji i čuvari pravde u cijelom carstvu. Čak su i careve nazivali »pravednicima«, a kada su ih zbog pokvarenosti i zločina prema Crkvi i podanicima, naročito prema rimskom biskupu, ti isti biskupi proglašavali »zločincima« i udarali crkvenim kaznama, gubili su vlast nad svojim podložnicima. Razumljivo, carska se vlast mijenjala od razdoblja do razdoblja.

Drugu, tj. duhovnu vlast obnašali su *Rimski biskupi* koje su nazivali ravnateljima, pomiriteljima, čuvarima prava, morala i mira. Sve do vremena zapadnog raskola ta je vlast bila snažna i na svjetovnom političkom području. I poslije je papa bio posrednik i pomiratelj između cara i knezova, ali više kao »privatna osoba«. Dobre odnose između careva i papa mutile su česte mesuglasice i želja za prevlašću i s jedne i s druge strane.

Što su pape bili za cijelu Crkvu biskupi su bili za svoje biskupije i pojedine pokrajine. Cijeli se kler u srednjem vijeku smatrao čuvarom baštine nekadašnjeg rimskog carstva, a posebno mira koji je bio najvrednija »tekovina« prošlih vremena.¹⁸

Iako je car imao gotovo neograničenu vlast, zbog velikog prostranstva i slabih komunikacijskih veza, sam nije mogao na vrijeme spriječiti nereda i bune. Ti neredi i sukobi između velikaša i pokrajina po sebi nisu ugrožavali sigurnost carstva, no bili su uzroci nepravda od kojih su najviše trpjeli siromasi. Postojale su male zajednice koje su na razne načine, npr. »Molitvene bratovštine«, srednjovjekovni samostani, zajedničke molitve, ublažavali razorne posljedice sukoba i razvijale integralističku snagu.¹⁹ Da se sačuva mir i spriječe nepravde, u srednjem vijeku ustanovljivane su raznovrsne mirovne institucije. Među njima na prvom mjestu valja spomenuti *Pax Dei* (Mir Božji) — ustanovljen od galskih biskupa i prvi puta proglašen na koncilu u Le Puy 990. godine — koji je svojim zabranama čuvao nepovredivost pojedinih osoba (žena, djece, redovnika, seljaka), nepovredivost imovine (Crkve, siromaha, samostana, trgovaca, selja-

¹⁵ *Ondje*, str. 94—98.

¹⁶ *Missale Romanum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1929, FERIA VI in Parasceve, str. 178, još uvijek ponavlja molitvu iz srednjeg vijeka: »Pro christianissimo imperatore nostro N., ut Deus et Dominus noster subditas illi faciat omnes nationes barbaras ad nostram perpetuam pacem«.

¹⁷ Usp. J. Comblin, *nav. dj.*, str. 16.

¹⁸ O ulozj klera u međunarodnom životu srednjeg vijeka vidi knjigu: A. Fliche i V. Martin, *Histoire de l'Église depuis des origines jusqu'à nos jours*, v. VII, 2. talijansko izdanje, Torino 1961.

¹⁹ Usp. Conferenza episcopale della Germania Occidentale, *Effetto della giustizia sarà la pace*, u *Cristo è la nostra pace, La voce dei Vescovi contro la guerra*, Edizioni Paoline, Mappano (Torino) 1986, str. 74 sl. ...

ka). Knezovi su se morali zaklinjati da će te osobe i njihove posjede čuvati i zaštićivati.²⁰

Nekoliko godina poslije ustanovljena je i druga institucija, tzv. *Tregua Dei* (tregua di Dio, trêve de Dieu — Božje primirje), koja je — radi mirnog svetkovanja blagdana — zabranjivala ratovati od subote do ponedjeljka, u uskrsnom tjednu i na velike blagdane. Prekršitelji i jedne i druge institucije kažnjavali su se crkvenim kaznama, najčešće ekskomunikacijom, posljedica koje je bilo gubljenje vlasti nad podanicima. U svemu tome nakana je bila dobra ali uspjeh osrednji: crkvene kazne nisu bile kadre spriječiti ratove, a nisu ni te institucije svi odmah prihvatili. »Božje primirje« nisu ispočetka ni pape prihvatili opravdavajući svoj stav starim kanonima »u kojima nema ničega sličnog«.²¹

Da te institucije i u praksi postignu svoju svrhu, na razini biskupija i župa ustanovljene su »*militiae pacis*« — »mirovna vojna služba« koja se poput kakve bratovštine brinula za mir i red, zatim »*ordines militares*« — »vojnički redovi« u prvom redu ustanovljeni za vođenje »svetih ratova« za oslobođenje Svete zemlje a onda i za očuvanje mira u rodnom kraju. Ne smijemo zaboraviti ni »*aequester ordo*« (cavalleria) — »viteštvo«, članovi kojega su, pod zakletvom, pojedinačno ili udruženi isto tako zaštićivali nezaštićene.

Predugačko je razdoblje srednjega vijeka da bi se o njemu mogla dati jedinstvena i adekvatna ocjena koja bi odgovarala svim njegovim razdobljima. No, općenito govoreći, mora se priznati da su tiješne veze između carstva i Crkve, klera i plemstva, s jedne strane, pogodovala da se kršćanska vjera proširi i živi pod zaštitom carstva i plemstva, prema onoj »*Cuius regio illius religio*«, a s druge strane bile su one i uzrokom i mnogim teškim posljedicama. Još od vremena cara Konstantina mjesne Crkve i biskupi, primivši darovnice i povlastice, imali su prema vladaru uzajamnih obveza. Da sačuva mir carstva, Crkva je bila prinuđena prihvatiti i »srednja« rješenja, čak i na području vjere, što su joj ih nametali carevi, kao što je bio ono slučaj u doba donatističkog i arijanskog krivovjerna.²² Car je sazivao koncil, progonio krivovjernike a, kad mu je trebalo, i pravu vjeru, sve to čineći u duhu one Konstantinove izjave: »*Vos quidem in iis quae intra Ecclesiam sunt, episcopi estis. Ego vero in iis quae extra geruntur, episcopus a Deo sum constitutus.*«²³

Kroz mnoga stoljeća Crkva je bila prikladno oruđe da se čuva nekakav mir, zapravo »*status quo*« rimskog carstva. U međuvremenu radanjem novog svijeta, u kojem je prevladao pluralistički nazor, radala se potreba i novih institucija, no ljudi u Crkvi, pod utjecajem osjećaja dužnosti prema obećanjima — ne istražujemo ovdje da li slobodno ili natjerani —

²⁰ Usp. F. Duval, *De la Paix de Dieu à la Paix de Fer*, Paris 1922, str. 9—15. Y. de La Brière, *L'Église et paix*, Paris 1931, str. 28.

²¹ Usp. A. Fliche i V. Martin, *nav. dj.*, v. VII, str. 129—130. — F. Duval, *nav. dj.*, str. 9—15. — Y. de La Brière, *nav. dj.*, str. 26—29. — P. Brezzi, *La pace nel medioevo*, u Comitato Cattolico Docenti Universitari, *La pace come dimensione dello spirito*, Bologna 1967, str. 169—195.

²² Usp. A. Fliche i V. Martin, *nav. dj.*, v. II, str. 66—348.

²³ Eusebius F. Caesariensis, *De vita Constantini Imperatoris libri quattuor*, IV, c. 24: u PG 20, 1171.

nisu bili pripravnici i skloni prihvatiti te nove institucije, npr. napredne socijalne i nacionalne pokrete radnika, poglavito u prošlom stoljeću. Oni ih nisu čak ni teoretski obradili, pa je i to bio razlog, da Crkva u to vrijeme nije dala doprinos međunarodnom miru koji se od nje očekivao.²⁴

Od početka XIV. stoljeća rodila se zamisao da sredstva i procedure isprobane u pojedinim sukobima prerastu u jedan sustav, u nekom smislu sveobuhvatan. Nikle su tako prve velike vizije o miroljubivom uređenju Evrope i jednog međunarodnog arbitražnog sudišta. One su u embrionalnom stadiju ono što će poslije u promijenjenim uvjetima moderno pravo narodâ nazvati »sustav kolektivne sigurnosti«. Te institucije ublažile su ratne postupke, u skladu s onim »ius in bello«, u kršćanskim krajevima, između kršćanskih vladara, ali su se vodili okrutni ratovi protiv nevjernika, npr. križarski i poslije kolonijalni ratovi. Kada se Zapadna Evropa u XVI. stoljeću vjerski podijelila, nastupilo je razdoblje vjerskih ratova u kojima je do eksplozije došlo nasilje i težnja da se protivnik nemilosrdno uništi.²⁵

»Kršćanski mir« srednjega vijeka imao je karakteristika koje su nekima bile primamljive i u novije doba; no ne bi bilo razborito da ga priželjkujemo, jer su se odnosi u međunarodnom životu bitno promijenili. On može biti znak da mir nije neostvariva »utopija«, a ujedno i izazov da se u izgradnju mira uključe svi.

3. Neka novija poimanja mira

Od novijih poimanja mira spomenut ćemo samo dva, tj. »Pax Americana« i »Pax Russica«, iako postoji i pojam »Pax Britanica«. Oni su na neki način dva glavna predstavnika u blokovskoj podjeli svijeta. Time ne želimo reći da nema nekih nijansi i na istoku i na zapadu, no oni su nekako naj snažnije utjecali na međunarodni život.

a) »Pax Americana« — Na temelju spisa i govora nekih američkih političara i državnika iskristalizirao se pojam »Pax Americana« — Američki mir, iako on nije u sebi jednoznačan.²⁶ Prema nekima on bi označavao potpunu izolaciju Amerike od međunarodnog života, što je (Sjevernoj) Americi i moguće postići, budući da je američki narod — vele oni — sam sebi dostatan, ni o kome ne ovisi, a ostali narodi nek se brinu sami o sebi. Drugi pod tim pojmom podrazumijevaju prevlast i imperij Sjeverne Amerike nad državama Srednje i Južne Amerike, i u tom slučaju bi se radilo o pravoj podložnosti svijeta ili barem jednog njegovog dijela, što je Americi zbog njezinih prirodnih bogatstava te vojne i političke moći moguće postići. Treći pod tim izrazom podrazumijevaju čuvanje »statusa quo« u

²⁴ Benedikt Papa XV, *Nagovor*, 1. studenog 1914, i 24. siječnja 1921, u *Insegnamenti Pontifici*, t. V, *La pace internazionale*, v. I (La guerra moderna), Roma 1958, br. 76, 165.

²⁵ Usp. Conferenza Episcopale della Germania Occidentale, *Effetto della giustizia sarà la pace*, u *nav. dj.*, str. 76—77.

²⁶ Usp. R. Steel, *Pax Americana*, The Viking Press, New York 1967 — passim (talijansko prvo izdanje Sansoni Editore Firenze 1968). — J. F. Dulles, *War or Peace*, (talijansko izdanje: *Guerra o pace*, Bologna 1952, str. 18—19). — R. Aron, *Paix et Guerre entre les nations*, Paris 1962, str. 159.

međunarodnom, narodnom i individualnom životu. Zastupnici ovoga shvaćanja mira kažu da Sjedinjene Američke Države imaju na to pravo, budući da su nakon drugog svjetskog rata izišli kao pobjednici; uostalom, tako su se uvijek ponašali pobjednici u povijesti.²⁷

Danas se općenito pod izrazom »Pax Americana« prihvaća tumačenje druge skupine autora i državnika. Ideja potječe iz prve polovice XIX. stoljeća, tj. iz 1823. g., kad je nastala »Monroe doctrina«.²⁸ Predsjednik Monroe je zaniijekao pravo državama staroga svijeta, nekadašnjim gospodarima iz Evrope, da interveniraju u pitanjima kolonija novoga svijeta i preporučio solidarnost svih država i Sjeverne i Južne Amerike u slučaju napada. U tom savezu Sjedinjene Države bi imale zadaću »protektora«. No s Amerikom se ponovilo ono što se dogodilo sa starim Rimom, kad su je susjedi i saveznici pozvali u pomoć, ona je pritekla u pomoć, ali zbog prednosti na svim područjima (gospodarskom, političkom, vojnom i dr.) faktično je postala »tutor« i »gospodar« slabijih država.²⁹

Ta je čežnja za tutorstvom i prevlašću posebno došla do izražaja nakon drugog svjetskog rata protiv međunarodnog komunizma. U Sjedinjenim Državama stvorena je nova ideologija »antikomunizma«, koja je prerasla u pravu psihozu, a ona opet u pravi hladni rat ili, još bolje rečeno, u »vrući mir«. U ime »borbe protiv komunizma« pobornici američkog mira zaštićivali su neke preživjele tiranije i diktature i time nerijetko sprečavali zdrave reforme i pokrete. Kada netko pošto poto želi sačuvati politički »status quo« u međunarodnim odnosima, lako se može pretvoriti u super-tamničara, a uspjeh mu je, u svakom slučaju, nesiguran.³⁰

Zastupnici američkog mira, iako u praksi izbjegavaju taj izraz, htjeli bi izgraditi svijet po uzoru na Ameriku, što je, dakako, besmisleno i nemoguće, jer nisu svi narodi na istom stupnju razvoja i prosperiteta. Oni doista tvrde da svima žele sačuvati slobodu; ali ni slobodu ne shvaćaju i ne žele svi jednako. Za neke sloboda znači riješiti se diktature i izabrati vlast kakvu narod hoće, za druge je to »komad kruha ili zemlje«; za jedne je ravnopravnost svih naroda unutar jedne zemlje, za druge opet promjena ekonomskog ili društvenog sustava i sl.³¹

Ideja »američkog mira«, shvaćenog ili kao izolacionizam ili kao globalizam, po mišljenju samih Amerikanaca, zakašnjela je romantika stvarnoga svijeta. Prije drugog svjetskog rata Amerikanci su smatrali da su previše dobri za jedan pokvareni svijet. Zato su svoju moralnu čistoću htjeli sačuvati izolacionizmom (N. B. SAD nisu članica Lige Naroda!). Poslije su se zanosili snagom svoje vojne i političke moći, ali su s vremenom shvatili, poglavito u najnovije doba, da usprkos svojoj silnoj moći nisu svemogućí, i da ne mogu s jednim »fiat« stvoriti onakav svijet kakav su ga oni poželjeli.³² Mir je nedjeljiv, zato je pitanje svih, te samo, kad se

²⁷ Usp. J. F. Dulles, *nav. dj.*, str. 18—19. — R. Aron, *nav. dj.*, str. 159.

²⁸ Usp. R. Steel, *nav. dj.*, str. 188.

²⁹ *Ondje*, str. 4 sl.

³⁰ *Ondje*, str. 309.

³¹ *Ondje*, str. 300—305.

³² Usp. J. F. Dulles, *Challenge and Response in United States Policy*, »Foreign Affairs«, listopad 1957.

zajedno sa svima izgrađuje, postoji jamstvo da će ispuniti iščekivanja svih.

b) »*Pax Russica*«³³ — U nauči Karla Marxa o društvu pitanje rata i mira drugorazrednog je značenja. Prvo mjesto zauzima »*klasna borba*« koja se ne ostvaruje samo ratom; rat treba primijeniti tek kad otkazu sva ostala sredstva. Klasna borba će se na kraju okruniti »*trajnim i općim mirom*« u kojemu će nestati svake klasne podjele, a vladat će socijalistička pravda.³⁴ Ta, dakle, teorija naviješta *mesijanski mir i pomirenje naroda*. Nikome nije poznato kad će biti, poznati su samo putovi, a to su ekonomski napredak i uvođenje tehnologije.

Tu je teoriju usavršio V. I. Lenjin koji je početka dosta kruto i strogo tumačio nauku Karla Marxa, a poslije je ublažio svoje stavove. Nakon »*Brežnjevljeve ere*« mnogo toga se promijenilo, osobito u nizu reformi što ih jednom riječju nazivaju »*perestrojka*«.³⁵

Friedrich Engels je u svojoj knjizi *Anti-Dühring* napao pacifiste među radnicima; no i on i Karl Marx vjerovali su da će usavršavanje oružja malo pomalo učiniti nemogućim svaki rat. Lenjin prije prvog svjetskog rata nije prihvatio tu teoriju smatrajući da su ratovi između imperijalističkih zemalja neizbježni, a nakon sovjetske revolucije (1918.) vjerovao je da više neće biti potreban rat.³⁶

Od vremena Nikite Hruščova sve je popularnija postala teorija o »*miroljubivoj koegzistenciji*« koja je s vremenom prihvaćena kao složena nauka velikog dijela socijalističkog svijeta. Prema toj teoriji nisu više nužni ratovi između socijalističkih i imperijalističkih zemalja, jer je socijalizam toliko ojačao da se može braniti i nekim drugim sredstvima.³⁷ »*Miroljubiva koegzistencija*« je političko-praktički princip koji se ne može prihvatiti na ideološkom planu, jer socijalizam, odnosno komunizam, ne može surađivati s kapitalizmom, odnosno imperijalizmom. Pobornici ruskog mira često govore o potrebi izbjegavanja totalnog rata i upozoravaju da će ubuduće trebati izbjegavati i regionalne ratove, ali ratovi za oslobodjenje od imperijalizma uvijek će biti potrebni i njih će Sovjetski Savez uvijek potpomagati.

³³ U naslov je stavljen izraz »ruski« (ili kao što neki vele »sovjetski«) mir, a ne »komunistički« ili »marksistički«, jer danas postoje bar tri tumačenja teorije Karla Marxa o ratu i miru koja se među sobom razlikuju, a to su *rusko* (sovjetsko), *jugoslavensko* (kojemu je temelje postavio poznati jugoslavenski teoretičar i političar E. Kardelj) i *kinesko*.

³⁴ N. S. Krouchtchev, *Perspectives du Mouvement communiste mondiale*, u *La Nouvelle Revue International* 4, 1961, 17. 25.

³⁵ Usp. W. Leonhard, *L'idéologie soviétique contemporaine*, Paris 1965, str. 92 sl.

³⁶ Usp. V. I. Lenin, *Sočinenija*, 35+2 sveska, Gosudarstvenoe izdateljstvo političeskoj literaturi, Moskva 1957, vidi pojam: *Voina* (učenie o voine; voina i revolucija).

³⁷ Neki nalaze dokaze za tu nauku i u spisima V. I. Lenjina. Istina, on u nekim svojim djelima upotrebljava izraz »koegzistencija«, ali se tu ne radi o koegzistenciji s kapitalističkim državama nego s narodima i stanovništvom tih država. Usp. W. Leonhard, *nav. dj.*, str. 227.

Sve do nedavno socijalizam i komunizam su se smatrali borbenim pokretom, no danas njihovi pristalice sebe smatraju nositeljima mira. »Borba za mir« temeljno je načelo sovjetskih komunista. U tu svrhu ustanovljena su društva »boraca mira« (partisans de la paix), po cijelom svijetu, koji su neka avangarda radničke klase. Kao sredstva upotrebljavaju: masovne demonstracije protiv rata, pritisak na radničke stranke, na demokratska udruženja i društva, na skupštine, tisak, koristeći se štrajkovima i sl.³⁸

Pojam i ostvarenje ruskog mira ne može odrediti bilo tko nego samo vođe komunističke partije Sovjetskog Saveza koji jedino sebe smatraju autentičnim tumačima nauke Karla Marxa i V. I. Lenjina i zaštitnicima protiv onih koji bi htjeli iskriviti njezino značenje. Tako je Sovjetski Savez (Moskva) postao ideološka metropola komunističkog svijeta koji sebi prisvaja pravo da udara »anatemama« disidente unutar komunističkog pokreta.³⁹

Širenje mira u kome će nestati svaka klasna razlika vrlo je primamljivo, ali načini i sredstva što ih sovjetski komunisti predlažu i primjenjuju ne obećavaju željeni uspjeh. Nigdje se u izgradnji i u ideji »ruskog mira« ne spominje ljubav. U »klasnoj borbi« sovjetski čovjek živi licem u lice s neprijateljem koji nosi raznolika imena: međunarodni kapitalizam, imperijalizam, buržoazija, eksploatator, saboter, revizionizam, etatizam... Taj je neprijatelj uvijek prisutan i što god on učinio smatra se agresijom. On nema ista prava na postojanje kao sovjetski čovjek, koji se smatra autentičnim čovjekom. Jedini čuvstveni osjećaj sovjetskog čovjeka prema neprijatelju jest mržnja. Marksizam ne prihvaća ljubav prema bližnjemu u kršćanskom smislu, tj. ljubav koja bi se odnosila na svakog čovjeka. Ljubav prema neprijatelju i oprostjenje nije u skladu s marksističkom etikom općenito a ni s etikom sovjetskog borca za mir. Takva ljubav je znak poniženja, to je izraz slabosti (Šiškim). Za njih je razlika između zla što ga moramo mrziti i počinitelja zla koga moramo ljubiti sofizam.⁴⁰ Jasno, kroz sedamdesetak godina uočljiva je oscilacija i u shvaćanju i u realizaciji »ruskog mira«.

B. KRŠĆANSKO POIMANJE MIRA U NOVIJIM CRKVENIM DOKUMENTIMA

1. Biblijski temelji mira⁴¹

Očito da se kršćansko poimanje mira temelji na svetopisamskoj nauci i poruci. Ovdje ne želimo ući u potanju analizu te nauke nego samo želimo

³⁸ Ta briga za međunarodni mir sve do nedavno bila je dvoznačna: spomenuta sredstva treba primijeniti samo u kapitalističkim zemljama, a nipošto u socijalističkim, štoviše, u njima ih treba svim silama spriječiti i onemogućiti.
³⁹ Usp. B. Meissner, *Die »Breshnew-Doktrin«*, Köln 1970. (U toj knjizi ima niz govora u kojima se niječe suverenitet drugim socijalističkim zemljama.)
⁴⁰ Usp. *Band XVII der Paulusgesellschaft*, str. 375. — Usp. B. Šešić, *Čovek smisao i besmisao*, Dijalektika smisla i besmisla, Izdavačko preduzeće »Rad«, Beograd 1977, str. 280—281.

⁴¹ Usp. E. Biser, *Friede*, u *LThK t. IV*, Freiburg ²1960, str. 366—369; Isti, *Friede*, u *Handbuch theologischer Grundbegriffe*, t. I, München 1962, str. 419—424. — X. Léon-Dufour, *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1969, pojam *Mir*, str. 555—561.

istaknuti neke njezine elemente. Odmah na početku valja primijetiti da biblijski autori nisu imali namjeru davati neke upute za kasnije međunarodne institucije i odnose,⁴² pisanje o miru je prigodno. Središnji izraz jest »Shalom«; on ima bar sedam različitih značenja, od kojih samo neka imaju isti sadržaj kao grčki izraz *eirène*, latinski *pax* ili naš *mir*. Upotrebljavao se kao pozdrav (usp. 2 Sam 18, 23), ili je označavao konačno apsolutno dobro (Lev 26, 1—13); u sadašnjem svijetu mir je uvjet da se mogu postići druga dobra, kao na primjer napredak, posao, posjed zemlje. U Starom zavjetu mir je imao »religiozni sadržaj«, a danas se prvenstveno misli na njegov profano-politički vid.⁴³

Mir što su ga naviještali proroci bit će dar Mesije, »Kneza mira« (Iz 9,5), a »njegovu miru neće biti kraja« (Iz 9,6), jer »On — on je mir« (Mih 5, 4). Prigodom Kristova rođenja ljudima se naviješta mir (Lk 2, 14), i to su ponovili učenići prilikom Isusova svečanog ulaska u Jeruzalem (Lk 19, 38). I sam Isus, pošto bi učinio čudo ili pošto bi kome oprostio grijeh, otpuštao je pojedince »u miru« (Lk 7, 50; 8, 48). Sveukupno Kristovo propovijedanje naziva se »Evangelje mira« (Ef 6, 15; Dj 10, 36; usp. Ef 2, 17), i mir je ujedno središnji izazov kraljevstva koje dolazi (usp. Lk 19, 42). Na oprostaju Isus obećaje i daje »svoj mir« (Iv 14, 27), koji se razlikuje od mira što ga svijet daje. Kristov mir razlikuje se od svjetovnog mira po tome što on proizlazi od Boga Oca koji je sam mir (Suci 6, 24), a sastoji se u pomirenju čovjeka s Bogom, što ga je Krist izvršio žrtvom na križu (usp. Kol 1, 20). Nije više nemoguće postići taj mir, jer su pobijedeni grijeh i smrt i svaki opravdani vjernik u Kristu ima mir s Ocem (usp. Rim 5, 1).

To pomirenje nije uspostavljeno samo između čovjeka i Boga nego i među ljudima, jer je Krist uništivši mržnju »od dvoga učinio jedno«, tj. Izraelski narod i pagane povezao je u jedno svoje tijelo: »Doista, on je Mir naš, on koji od dvoga učini jedno: pregradu razdvojnici, neprijateljstvo razori u svome tijelu. Zakon zapovijedi s propisima obeskrjepi da u sebi, uspostavljajući mir, od dvojice sazda jednoga novoga čovjeka te obojicu u jednome Tijelu izmiri s Bogom po križu, ubivši u sebi neprijateljstvo« (Ef 2, 14—16). Budući da je mir »plod Duha« (usp. Rim 8, 6; 14, 17; 15, 13; Gal 5, 22), on se ne može postići direktno političkim i diplomatskim zahvatima nego nutarnjim obraćanjem i duhovnom obnovom.

Nutarnje stanje duše je priprava za onaj savršeni nutarnji mir koji se izvana opaža u ljudskim odnosima, i na nj se odnosi ona Kristova »Blago mirotvorcima« (Mt 5, 9). Zbog te nutarnje veze između Kristova i svjetovnog mira kršćani su pozvani da ih oba ostvaruju. Prva kršćanska zajednica propovijedala je Kristov mir, što su ga neki zvali izraelski, koji je nadomiještao nedostatak »velikog mira« (»rinskog mira«) gradenog samo na upravi i odredbama (Dj 24, 2). Ako bismo htjeli dati kratki sažetak biblijske poruke o miru, onda nam je prvi zaključak da je *mir jedno ime Boga*. Mnogi danas zazivaju mir, a ne znaju da zapravo zazivaju

⁴² Usp. J. Comblin, *nav. dj.*, t. I, str. 35.

⁴³ Usp. W. Nestle, *Der Friedensgedanke in der antiken Welt*, u *Philologus*, Suppl., XXXI, Leipzig 1938, str. 63—65.

Boga. Bog se — rekao bi starozavjetni prorok — vraća na putove i trgove svijeta nad glave svoga naroda.⁴⁴

2. Mir u dokumentima Rimskih velesvećenika i Drugog vatikanskog koncila

Pojedini pape ovog stoljeća uvelike su doprinijeli obogaćenju kršćanskog poimanja mira i njegovom ostvarenju u suvremenom pluralističkom svijetu. Njima se pridružio i Drugi vatikanski koncil u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*. Osnovne karakteristike tog doprinosa kratko je sažeo papa Pavao VI: »Nastavit ćemo, zato, i mi, kao i naši prethodnici, propovijedati mir: kršćanski mir pape Pija XI, mir poštivanja naravnog zakona i prava Pija XII, mir u istini, pravdi, slobodi i ljubavi pape Ivana.«⁴⁵ Sam Pavao VI. izjavio je da propovijeda »mir napretka«.

a) »Kršćanski mir« pape Pija XI. — Pio XI. je svojim geslom »Mir Kristov u kraljevstvu Kristovu« istakao glavno obilježje i program svog pontifikata.⁴⁶ Odlučio je naime izgraditi kršćanski mir nasuprot namjerama boraca nekih ideologija koji su gotovo isključivo naglašavali vanjske (političke) promjene koje su trebale počivati na iskrivljenim vrednotama, kao što su nacionalizam, nacizam, rasizam...⁴⁷ Kršćanski mir proizlazi iz dubine duše od pomirenja s Bogom i s čovjekom. Mir koji se temelji samo na potpisanim ugovorima i konvencijama ostaje prividan i kratkog je vijeka.⁴⁸ Da ne bi tko krivo protumačio papine riječi, on je sam zahtijevao da se i Kristov i zemaljski mir zajedno izgrađuju, jer Kristov mir ne ide zajedno s nepravdom. Papa je najprije pozvao kršćane da se uključe u to opće djelo i velike je nade polagao u Katoličku akciju koja je trebala ostati izvan svake političke stranke i tako omogućiti zdrave odnose i unutar kršćanske zajednice i s ljudima drugih svjetonazora.⁴⁹

Pio XI. je svoju nauku o miru crpio u spisima sv. Pavla i djelima sv. Tome, zato nije čudo što je najveću važnost posvećivao ljubavi kao neposrednom uzroku mira i pravednosti koja uklanja zapreke, kao što su nepravde i štete, i tako posredno pospješuje ostvarenje mira.⁵⁰

⁴⁴ Usp. F. Truini, *Pensieri di un »irenofilo«*, u E. Chiavacci i dr., *Per una teologia della pace*, Ed. Borla, Roma 1987, str. 48.

⁴⁵ Nagovor, 23. lipnja 1964, u AAS 56, 1964, 588.

⁴⁶ Usp. Pio Papa XI, Nagovor, 11. prosinca 1922, u AAS 14, 1911, 613; Enciklika *Quas primas*, 11. prosinca 1925, u *La pace interna delle nazioni (Insegnamenti Pontifici 6)*, br. 521; enciklika *Ubi arcano*, 23. prosinca 1922, u AAS 14, 1922, 673—700; enciklika *Mens nostra*, 20. prosinca 1929, u AAS 21, 1929, 705.

⁴⁷ Usp. Pio Papa XI, Nagovor, 10. siječnja 1935; *Poruka*, 24. prosinca 1930; Enciklika *Caritate Christi compulsi*, 3. svibnja 1932; Nagovor, 15. srpnja 1938; enciklika *Divini Redemptoris*, 19. ožujka 1937, sve u *La pace internazionale. t. I, La guerra moderna (Insegnamenti Pontifici, 5)*, br. 223, 218, 210—217, 236, 238, 237.

⁴⁸ Usp. Pio Papa XI, Nagovor, 24. prosinca 1930, u AAS 22, 1930, 534—536.

⁴⁹ Isti, Nagovor, 24. lipnja 1928, u *La pace interna delle nazioni, (Insegnamenti Pontifici 6)*, br. 582—585.

⁵⁰ Isti, Enciklika *Ubi arcano*, 23. lipnja 1928, u AAS 14, 1922, 686: »O tom pitanju, kao i obično, najbolje piše Andeoski Učitelj, da istinski i pravi mir više spada na ljubav negoli na pravdu, jer ova otklanja sve što sprečava mir, kao što su nepravde i štete, a mir je u pravom smislu i osobito djelo ljubavi«.

b) »Mir poštivanja naravnog zakona i prava« pape Pija XII. — Papa Pio XII. vrlo često je govorio, i to s najrazličitijih stajališta, o uvjetima i načinu izgradnje pravog mira. Osobito je isticao poštivanje moralnog zakona i naravnog prava kao temeljnog preduvjeta miroljubivog i aktivnog suživljenja među narodima. Te su vrednote za vrijeme drugog svjetskog rata i neposredno poslije njega, u tzv. »totalitarističkim« zemljama, bile zanemarene i zgažene. Njih dakle najprije treba obnoviti da bi se uspostavio pravedan međunarodni red.⁵¹

Naravni (moralni) zakon, kao vrednota i pravilo vidljive ljudske naravi, jamči temeljna prava ljudskoj osobi. Dokle god se ljudskoj osobi ne zajamče osnovna prava, kao što su pravo na fizički, intelektualni i moralni život, pravo na kult i vjeru, pravo na ženidbu i obiteljski život, pravo na rad, slobodu i slobodni izbor staleža, nemoguće je izgrađivati pravi mir. Ljudska osoba je korijen i svrha i društvenog života, inače čovjek postaje rob nečije ideologije, sistema i sl. Kad se na štetu ljudske osobe ističe neka druga vrednota, kao što su npr. društvo, ekonomija, nacija, izvrće se red što ga je postavio Stvoritelj, a mir koji se temelji na iskrivljenoj ljestvici vrednota bio bi fiktivni mir koji bi se samo na izvana mogao čuvati nasiljem, zakonom »jačega« i prozirnom propagandom. Iz tog naravnoga zakona, koji se temelji na ljudskoj naravi i osobi, izlaze norme javnog društvenog života koje su ujedno odrednice međunarodnog prava.⁵²

c) »Četiri stupa mira« pape Ivana XXIII. — Papa Ivan XXIII. govorio je o miru na svoj način. Iznoseći svoje mišljenje, uvjeren da je to i želja mnogih, s jedne strane, smatrao je da je rat za pametnog čovjeka nešto apsurdno, »alienum est a ratione«, a s druge strane, zahtijevao je da mir mora počivati na četiri stupa: na istini, pravdi, ljubavi i slobodi.⁵³ Papa ne govori o istini apstraktno, nego o istini koja se obazire na životne prilike, koja pomaže da se napuste stare lažne teorije, npr. mit nasilja, nacionalizma i sl., koje su iskvarile društvenost života naroda. Iz nje će izrasti miroljubiva konvivencija oslonjena na moralna načela koja niču iz zdravog razuma i kršćanske nauke.⁵⁴

Idući tragom svojih prethodnika Ivan XXIII. neumorno je isticao ulogu pravde i ljubavi u izgradnji međunarodnog mira. Sama pravda ne može osigurati miroljubivu konvivenciju nego tek puku koegzistenciju, a ona je tek »iuxtapositio« država i često stanje prihvaćeno iz straha od jačega.

⁵¹ Usp. Pio Papa XII, *Radioporuka*, 24. prosinca 1941, u AAS 34, 1942, 15—18; *Radioporuka*, 24. prosinca 1943, u AAS 36, 1944, 23; *Radioporuka*, 24. prosinca 1945, u AAS 38, 1946, 22—24; *Nagovor*, 13. studenog 1949, u AAS 41, 1949, 604—608.

⁵² Isti, *Nagovor*, 12. siječnja 1947, u AAS 39, 1947, 56—57.

⁵³ Ivan Papa XXIII, *Radioporuka*, 23. prosinca 1959, u AAS 52, 1960, 29; *Nagovor*, 22. travnja 1962, u AAS 54, 1962, 285; *Radioporuka*, 22. prosinca 1962, u AAS 55, 1963, 15; enciklika *Pacem in terris*, 11. travnja 1963: »A ipak je mir prazna riječ, ako se ne oslanja na onaj svez činjenica koji smo puni nade u ovoj enciklici stavili na prvo mjesto: svez, velimo, položen na istinu, sazdan prema zahtjevima pravde, gajen i ispunjan ljubavlju a konačno ostvaren u znaku slobode.«

⁵⁴ Isti, *Radioporuka*, 23. prosinca 1959, u AAS 52, 1960, 29.

Papa priželjkuje suradnju između naroda i raspodjelu dobara »pod vodstvom pravednosti uz pratnju ljubavi«. ⁵⁵

Iz papinih spisa i govora izvire neka nutarnja snaga koju je on htio prenijeti na sve, zato se i obratio svim ljudima dobre volje. To napose vrijedi za encikliku *Pacem in terris* koju neki, s pravom, nazivaju »Magna Charta« međunarodnog života. ⁵⁶ U njoj rat zauzima drugorazredno mjesto i sva pitanja počivaju na pozitivnim temeljima. ⁵⁷ Činjenica da je ta enciklika bila opće prihvaćena očituje da je takav pristup pitanju rata i mira najbolji da se ljudi potaknu i da uberu dobre plodove.

d) *Pojam mira prema Drugom vatikanskom koncilu.* — Budući da je Koncil u Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* želio potaknuti ljude da njeguju mir, nije mogao mimoći pitanje njegove naravi. On je odlučno odbacio mišljenje da mir počiva na odsutnosti rata ili na ravnoteži terora između protivničkih stranaka ili na plodu kakve diktature. ⁵⁸ Koncil čak nije prihvatio klasičnu definiciju mira sv. Augustina: »pax est tranquillitas ordinis«, ⁵⁹ što ju je bez velikog premišljanja ponavljala tradicionalna teorija. Nacrt koncilskog teksta što ga je sastavila grupa stručnjaka u Zürichu sadržavao je i tu definiciju, ali je ona nakon rasprava i primjedbi koncilskih otaca napuštena. ⁶⁰ Prema njihovu mišljenju ta definicija previše statički promatra svijet i čovjeka. Kad bi se mirom shvatilo ono što se postigne vanjskim zahvatima, kao što su potpisivanja međunarodnih konvencija i ugovora, tada bi, nakon što se pojave nove okolnosti, ti isti ugovori bili izvori nezadovoljstva, nemira. Mir kao »mirovanje reda« katkada bi štitio i prikrivao nepravdu i tiraniju. U povijesti »tranquillitas ordinis« nikad nije bila niti je mogla biti uspostavljena, zato izgleda kao neka neostvariva »utopija« na kojoj nema smisla raditi. ⁶¹ Iako sv. Augustin sam nije pojmu »tranquillitas« dao statički sadržaj, niti je tvrdio da se mir sastoji u nekoj pokornosti nepovredivim institucijama, danas ga je teško osloboditi od prizvuka statičnosti. ⁶²

⁵⁵ Usp. Pio Papa XII, enciklika *Sertum laetitiae*, 1. studenog 1939, u AAS 31, 1939, 642. — Ivan Papa XXIII, *Radioporuka*, 21. prosinca 1961, u AAS 54, 1962, 17.

⁵⁶ Usp. R. Coste, *La pensée de Pie XII et Jean XXIII sur les problèmes de la guerre et de la paix à l'ère atomique*, u *Bulletin de littérature ecclésiastique* 66, 1965, 14.

⁵⁷ Usp. F. Alting Von Geusau, *I Compiti urgenti dei cristiani nella tensione internazionale di fronte alle incertezze e alle ambiguità della dottrina ufficiale, u Controguerra*, IDOC, t. XV, Arnoldo Mondadori Editore, Verona 1970, str. 23.

⁵⁸ Usp. *Larousse Universel*, t. II, Paris 1923, str. 465: »Paix — Etat d'un pays qui n'est point en guerre«.

⁵⁹ *De Civitate Dei*, XIX, c. 13, u PL 41, 640.

⁶⁰ *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum Secundum, Schema Constitutionis pastoralis De Ecclesia in mundo huius temporis*, Typis Polyglottis Vaticanis 1965, (28. svibnja 1965), str. 72.

⁶¹ Usp. Pavao Papa VI, *Nagovor*, 26. kolovoza 1964, u AAS 56, 1964, 761. — J. L. Lebet, *Construire la paix*, u *Masses ouvrières* 7, 1951, 50. — C. Santamaria, *A la recherche d'une notion de Paix*, u *Justice dans le monde* 2, 1960—1961, II, 22.

⁶² Usp. D. Dubarle, *La sauvegarde de la paix et la construction de la communauté des nations, u Vatican II, L'Eglise dans le monde de ce temps*, t. II, Paris 1967, str. 614.

Premda su neki tu definiciju smatrali vrlo prikladnom,⁶³ Koncil je nije unio u završni tekst, a mjesto nje je dao vrlo jasnu izjavu: »Budući da je opće dobro čovječanstva u osnovi, doduše određeno vječnim zakonom, ali je ono u svojim konkretnim zahtjevima tijekom vremena podvrgnuto stalnim promjenama. *Mir se nikad ne stiće jednom zauvijek, nego ga stalno treba graditi*« (GS 78, 1). Tu se ne niječe veza između reda što ga je postavio Stvoritelj i mira o kojem je govorio Pio XII, nego se daje do znanja da taj red nije izvan ljudske naravi koja je podvrgnuta konkretnim promjenama i napretku. Mir kao »djelo pravde« (Iz 32, 7) ne postiže se jednom zauvijek, nego su ljudi dužni težiti »prema savršenijoj pravdi«. A budući da se mir nužno oslanja na čovjeka i njegove društvene odnose, pravednost treba poduprijeti ljubav: »Za izgradnju mira bezuvjetno je potrebna čvrsta volja da se poštuju drugi ljudi i narodi i njihovo dostojanstvo te zauzeto ispunjavanje bratstva. Tako je mir plod također ljubavi, koja ide dalje od onoga što može izvesti pravda« (GS 78, 2).

I sv. Toma ističe da je mir indirektno plod pravde a direktno ljubavi.⁶⁴ Pravednost pripravlja mir ukoliko — potaknuta ljubavlju — uklanja nedostatke i zapreke te stvara predispoziciju za djelovanje ljubavi, a ujedno određuje objekt same ljubavi. Uklanjanje zapreka nije mir nego odsutnost rata, tj. prvi korak prema istinskom miru. Prema sv. Tomi to bi bila samo *sloga* (concordia), vanjski odnos među ljudima, a mir osim toga uključuje i nutarnje raspoloženje volje.

Sv. Toma raspravlja o kreposti mira pod naslovom ljubavi, što je i razumljivo, jer ako je mir »ordinata concordia hominum«,⁶⁵ ljubav je ona snaga koja sjedinjuje i vodi i k nutarnjoj i k vanjskoj slozi. Zadaća ljubavi u uspostavi mira izlazi na vidjelo i iz definicije pravednosti, ukoliko je ona »constans et perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens«. Pravednost, grubo rečeno, izvana dijeli ljude, a ljubav ih povezuje. Pravednost dijeli »tvoje od moga« u skladu sa strogom jednakošću onoga što treba dijeliti, prema objektivnosti, jasnoći okolnosti, određenju minimuma i slično.⁶⁶ Djelo pravde nije svrha samom sebi, ono stvara uvjete odnosno »ambientent« u kojem će se ljubav potvrditi i živjeti. Kad bi pravednost bila svrha samoj sebi, ljudi bi postali mrtve stvari, a time bi im se činila velika nepravda. Zato i onda kada tko živi »secundum iustitiam«, njegovo djelo mora biti obilježeno temeljnom notom ljubavi, ili ga bar ljubav mora potaknuti na djelo.⁶⁷

⁶³ Usp. Pio Papa XII, *Radioporuka*, 24. prosinca 1942, u AAS 35, 1943. — Pavao Papa VI, *Radioporuka*, 23. prosinca 1963, u AAS 56, 1964, 60; *Nagovor*, 24. listopada 1964, u AAS 56, 1964, 984; *Nagovor*, 1. listopada 1966, u AAS 50, 1966, 900.

⁶⁴ »Na treće treba reći da je mir posredno djelo pravde, ukoliko, naime, otklanja zabranjujući. A neposredno je djelo ljubavi: jer ljubav po svojoj naravi tvori mir. Ljubav je naime *sila koja sjedinjuje*...«, *Summa Theologica*, II-II, q. 29, a. 3.

⁶⁵ S. Augustinus, *De Civitate Dei*, XIX, c. 13, u PL 41, 640.

⁶⁶ Usp. G. Gillemann, *Le primat de la charité en théologie morale*, Paris 1954, str. 317. — M. Zalba, *Theologiae morali compendium*, t. I, Biblioteca de Autores Cristianos, Matriti 1958, br. 1676.

⁶⁷ Usp. G. Gillemann, *nav. dj.*, str. 321. — Pio Papa XI, Enciklika *Quadragesimo anno*, 21. svibnja 1931, u AAS 23, 1931, 223: »Naime sama pravda, iako

Taj odnos između pravednosti i ljubavi Koncil je jasno uočio i istakao. Riječi: »Tako je mir također plod ljubavi, koja ide dalje od onoga što može izvesti pravda« (GS 78, 2) ne treba shvatiti kao da bi te dvije kreposti djelovale odijeljeno, tj. kad jedna prestane nastupa druga, jer gdje nema ljubavi nema ni pravednosti i obratno. Ljubav kao »forma virtutum« u tom slučaju potiče pravdu da se, »dajući svakome njegovo«, »poštuju drugi ljudi i narodi i njihovo dostojanstvo«.

Na Zapadu je pod utjecajem grčko-rimskog mentaliteta prevladalo mišljenje da je mir neposredni plod pravednosti, odnosno pravednog društvenog i političkog reda. U ime pravednosti najavljivani su i vođeni svi ratovi,⁶⁸ a nije bilo nijednog rata, pa ni najnepravednijeg, koji nije imao svoje pristaše koji su ga opravdavali,⁶⁹ a ta »pravednost« redovito nije donijela željenog mira nego razdore i ratove.

Koncil je, ostajući dosljedan nauci spomenutih papa, istakao potrebu i Kristova i zemaljskog (političkog i društvenog) mira. Zemaljski mir je »odraz i učinak« mira što ga je Krist dao u konkretnim prilikama. Ne obuhvate li se u izgradnji mira oba vida, neće se postići nijedan. U to djelo uključeni su svi, posebno kršćani kod kojih izgradnja mira bitno spada u sveopći kršćanski poziv.⁷⁰ Tema *kraljevstva mira* kao tema Crkve uključuje duboko obraćenje i bitnu reformu Crkve, poglavito da se odrekne od toga da se predstavlja kao totalna zajednica. Mir je obavezuje da se reformira. Crkva mora već jednom priznati da ona postaje Crkva od, u i po navještaju mira što ga ostvaruje u svijetu.⁷¹

e) »Napredak« novo ime mira pape Pavla VI. — Nijedan papa dotada nije tako često i toplo govorio o miru kao Pavao VI. Vrlo često je govorio o pomućenom i ugroženom miru u pojedinim dijelovima svijeta, npr. na Srednjem Istoku, u Vijetnamu, u Africi i drugdje; a govorio je o njemu i općenito u svojim prigodnim govorima i radioporukama. Nauku pape Pavla VI. o miru mogli bismo sažeti u riječi istoga pape: »*Napredak je novo ime mira*«. ⁷² Koje je mjesto i zadaća kršćana u ostvarenju tog napretka iznio je u svojoj enciklici *Populorum progressio*,⁷³ u kojoj je opisao mnogovrsne oblike napretka na raznim područjima ljudskog života: gospodarskom, obiteljskom, psihološkom, odgojnom, pravnom, kulturnom, itd.

•
se najvjernije vrši, dostajat će tek da ukloni uzroke društvenih borbi, ali nikad neće moći ujediniti srca i združiti duše«.

⁶⁸ Usp. J. Comblin, *nav. dj.*, t. II, str. 265.

⁶⁹ Usp. B. Secondin, *Pace: profezia e dono*, u E. Chiavacci i dr., *Per una teologia della pace*, str. 9.

⁷⁰ C. Santamaria, *nav. čl.*, str. 15: »Govoreći dakle o savršenom, apsolutnom miru koji će se ostvariti tek u vječnom blaženstvu upadamo u to da zaboravimo nesavršeni, relativni i djelomični mir ovoga svijeta, onaj mir za koji smo se dužni neprestano boriti, čak ako smo i svjesni da je on kratkotrajan«.

⁷¹ Usp. F. Truini, *Penstieri di un »irenofilo«*, u *nav. dj.*, str. 54.

⁷² Usp. Pavao Papa VI, *Nagovor*, 26. svibnja 1966; *Nagovor*, 25. lipnja 1966; *Nagovor*, 4. listopada 1966, u AAS 58, 1966, 480, 589, 900; *Nagovor*, 16. svibnja 1967, u AAS 59, 1967, 641.

⁷³ Isti, Enciklika, *Populorum progressio*, 26. ožujka 1967, u AAS 59, 1967, 257—299.

Mnogim narodima nedostaju sile da ostvare željeni i potrebni napredak, zato im je nužna pomoć općeg bratstva;⁷⁴ u skladu s pravdom i ljubavlju.⁷⁵ Nedovoljni su pothvati pojedinaca, uzajamne novčane pomoći, posebno sabirne akcije koje ogorčavaju siromaha koji ih prima, iako ga možda tješnje povezuju uz dobročinitelja. To trebaju izraditi i na duže vrijeme isplanirati stručnjaci. Da se pospješi napredak pomoć mogu pružiti međunarodne službe Ujedinjenih naroda koje su zadužene za podizanje gospodarstva, kulture i drugih dobara naroda u razvoju.

Svrha tog napretka koji promiče mir jest sam čovjek. Veza između mira i čovjeka tako je intimna da se oni bitno uzajamno zahtijevaju i nadopunjuju; štoviše, *mir je sam čovjek*.⁷⁶

U svom Apostolskom pismu *Octogesima adveniens* izdanom prigodom osamdesete obljetnice enciklike *Rerum novarum* papa Pavao VI. je ponovio da je ljudski napredak bitni uvjet miroljubivog života u zajednici naroda. Taj se napredak ne postiže nasiljem nego pravdom i ljubavlju, tj. pravednom raspodjelom zemaljskih dobara, jer »posizanje za silom izaziva nastup protivničkih sila, a to stvara borbenu klimu što završava ekstremnim stanjima nasilja i zloporaba«. ⁷⁷ Time je on prihvatio i proglasio uvjerenje mnogih koji drže da je rat izgubio svoje »socijalno« obilježje u međunarodnom životu.

Kršćansko poimanje mira izraženo u govorima i dokumentima rimskih papa i Drugog vatikanskog koncila razlikuje se od drugih poimanja i po tome što prema njemu izgradnja mira spada na sve ljude. Izgradnja mira što je sebi prisvajaju pojedine ideologije, klase, partije, vjere ili države već je unaprijed osuđena na neuspjeh, jer mir nije ničiji monopol. Svojim nastupima, proglasima i pothvatima Crkva je sa svoje strane doprinijela da ljudi sve više shvaćaju da se mir ne osigurava prema onoj: »Si vis pacem, para bellum«, nego da se na tom djelu valja udružiti, uzajamno poznavati i ljubiti te uspostaviti takve međuljudske i međunarodne odnose koji će pomoći da se nadvladaju sadašnji i predusretnu mogući sukobi.

IDEAL OF PEACE

Summary

The author talks about different conceptions of peace in the history (»Pax Romana«, »Pax Christiana«), then about today's conceptions of peace (»Pax Americana«, »Pax Russica«). — Essentially he dwells upon Christian conception of peace in latter-day Church's documents. Peace is act of justice. It can not be gained for all, it has to be build, continually.

⁷⁴ Isti, *Nagovor*, 24. lipnja 1967, u *AAS* 59, 1967, 793; *Nagovor*, 8. prosinca 1967, u *AAS* 59, 1967, 1099.

⁷⁵ Isti, Enciklika, *Mense Maio*, 29. travnja 1965, u *AAS* 57, 1965, 357; *Radio-poruka*, 23. prosinca 1965, u *AAS* 58, 1966, 34.

⁷⁶ Isti, *Nagovor*, 30. studenog 1969, u *AAS* 61, 1969, 796.

⁷⁷ Isti, Apostolsko pismo, *Octogesima adveniens*, 13. svibnja 1971: hrvatsko izdanje: *Osamdeseta obljetnica »Rerum novarum«*, KS, Zagreb (s. d.), br. 43.